

AKTYOR TARBIYASIDA YETUKLIK VA INDIVIDUALLIK

Zamira Axmedova

O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat instituti
«Dramatik teatr va kino san’ati»

kafedrası dotsenti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20019499>

Annotatsiya. Maqolada bo‘lajak aktyorlarni tarbiyalash jarayonidagi ikki muhim omil — shaxsning ma’naviy-intellektual yetukligi hamda uning ijodiy individualligini saqlab qolish masalalari yoritilgan. K.S. Stanislavskiy tizimi va M. Chexov uslubiyati asosida aktyorning ichki va tashqi texnikasini muvofiqlashtirish yo‘llari ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: Aktyorlik mahorati, Ijodiy individuallik, Stanislavskiy tizimi, Mixail Chexov uslubiyati, Oliy maqsad, Psixofizika, Ichki va tashqi texnika, O‘zidan kelib chiqish, Estetik tarbiya va intizom, Ijodiy tasavvur va fantaziya, Dialketik yaxlitlik

Аннотация. В статье рассматриваются два важнейших фактора в процессе воспитания будущих актёров — духовно-интеллектуальная зрелость личности и вопрос сохранения её творческой индивидуальности. На основе принципов системы К. С. Станиславского и методики М. Чехова анализируются пути координации внутренней и внешней техники актёра.

Ключевые слова: Актёрское мастерство, Творческая индивидуальность, Система Станиславского, Методика Михаила Чехова, Сверхзадача (Висшая цель), Психофизика, Внутренняя и внешняя техника, Принцип «от себя», Эстетическое воспитание и дисциплина, Творческое воображение и фантазия, Диалектическая целостность.

Abstract. The article examines two critical factors in the process of training future actors: the spiritual-intellectual maturity of the individual and the preservation of their creative individuality. Based on the Stanislavsky system and the Michael Chekhov methodology, it explores ways to coordinate the actor's inner and outer techniques.

Keywords: Acting skills, Creative individuality, Stanislavsky system, Michael Chekhov methodology, Super-objective, Psychophysics, Inner and outer technique, Acting from oneself, Aesthetic education and discipline, Creative imagination and fantasy, Dialectical wholeness.

Har bir san’at oliygohi oldida talabalarni tarbiyalash borasida ikkita ustuvor vazifa turadi: birinchidan, talabani ijodkor shaxs sifatida shakllantirish, ikkinchidan, uning ichki layoqatini (individualligini) yuzaga chiqarish. Aktyorlik mahorati faqat texnik vositalarni egallash emas, balki inson ruhiyatini sahnada qayta yaratish san’atidir.

Aktyorning sahnadagi yetukligi uning nafaqat jismoniy harakatlari, balki ma’naviy-mafkuraviy qiyofasi bilan belgilanadi. J.Mahmudov ta’kidlaganidek, “sahnada g‘oyaviy fikrni tomoshabinga yetkazish uchun aktyor har tomonlama shakllangan shaxs bo‘lishi kerak, chunki ijodiy fikr avval aktyorning ongida paydo bo‘lib, tafakkur ko‘zgusidan o‘tishi lozim”.¹

¹ Ж. Махмудов. Актёрлик маҳорати. Тошкент: «Фан ва технология». 2012

Yetuklikning asosiy mezonlaridan biri — bu estetik tarbiya va intizomdir. K.S. Stanislavskiyning «O‘zingni san’atda emas, san’atni o‘zingda sevishni o‘rgan» degan o‘giti aktyorlik etikasining poydevori hisoblanadi. YE.B. Vaxtangov aytganidek, «yaramas axloq egasi yaxshi aktyor bo‘la olmaydi», chunki ma’naviy qashshoq odam sahnada turib tomoshabinni poklikka da’vat eta olmaydi.

Aktyorlik san’atining dialketik tabiati shundaki, aktyor o‘zligini yo‘qotmagan holda timsol qiyofasida yashashi kerak. Agar aktyor o‘zligini unutib, faqat timsolga taqlid qilsa, bu yasama san’atga aylanadi.

Individuallikning yorqin misoli sifatida Abror Hidoyatov va Olim Xo‘jayevlar tomonidan gavalantirilgan «Alisher Navoiy» obrazini keltirish mumkin. Har ikkala ulug‘ aktyor bir xil rolni ijro etgan bo‘lsa-da, ularning har biri o‘ziga xos ehtiros, his-hayajon va individual yondashuv bilan betakror siymo yaratganlar. Bu esa aktyorning ichki «men»i va shaxsiy tajribasi rol yaratishda naqadar muhimligini isbotlaydi.

Yetuk aktyor bo‘lish uchun ichki texnika (diqqat, tasavvur, his-tuyg‘u) va tashqi texnika (ovoq, nutq, plastika) bir butunlikda rivojlanishi shart. M. Chexov ta’limotiga ko‘ra, aktyor o‘z badanini va harakatlarini ichki quvvat (energiya) orqali boshqarishni o‘rganishi lozim.

Aktyorning tasavvuri — bu harakat qilish demakdir. U o‘z tasavvurida paydo bo‘lgan voqealarni ichki ko‘z bilan ko‘rishi va mushaklar xotirasiga singdirishi kerak. Bu jarayon talabaning birinchi kursdan to‘rtinchi kursgacha bo‘lgan rivojlanish bosqichlarida bosqichma-bosqich shakllanib boradi.

Aktyorning professional yetukligi uning «Oliy maqsad»ni qanchalik anglaganligida namoyon bo‘ladi. Stanislavskiy tizimiga ko‘ra, har bir ijodkorning o‘z g‘oyasini insonlar ongiga singdirishdan ko‘zlagan muddaosi uning oliy maqsadidir. Aktyor o‘z rolini shunchaki ijro etmay, balki shu rol orqali nima demoqchi ekanligini aniq bilishi, ya’ni «roldagi insonning ruhiy hayotini» yaratishi lozim.

Mixail Chexov aktyorning ichki «men»ini uyg‘otish, tasavvurini boyitish va ichki energiyasini boshqarishga qaratilgan mashqlar majmuasini taklif etgan. Bular ijodiy individuallikning asosi hisoblanadi.

Aktyorga o‘ng qo‘lini oldinga uzatish va bor estetik nafosati hamda shijoatini shu qo‘lida jamlash taklif etiladi, chap qo‘l esa passiv holatda qolishi kerak. Bu tananing har bir harakatini ichki nazorat qilishga o‘rgatadi. Buyumlar (masalan, to‘p) bilan o‘yinlar o‘ynash orqali aktyor ichki zavq va mahoratni his qilishi lozim. Har bir harakat albatta «yakuniy nuqta» bilan tugallanishi kerak.

Bu harakatlarning tugallanganligi va o‘z kuchiga bo‘lgan ishonch tuyg‘usini shakllantiradi. Aktyor o‘zini bo‘ynidan suvga botgandek tasavvur qilib, suv ichida sekin harakatlanishi kerak bo‘lgan mashq. Bu tanada doimiy aylanib turishi va jismoniy harakatlarni boshqarishi lozim bo‘lgan ichki kuchni (issiqlikni) his qilishga yordam beradi. Marsh musiqasi ostida yurish va shu vaqtda aktyor o‘ziga ichki buyruqlar berishi («men go‘zalman», «yelkalarim keng», «mendanda nur taralmoqda»). Bu ijodiy kayfiyatni mustahkamlash va o‘z kuchini anglashga qaratilgan.

Aktyor tashqi ko‘rinishini o‘zgartirmagan holda, o‘z ichida kuchli «to‘lqinsimon» harakatlarni paydo qilishni o‘rganishi, so‘ngra bu yashirin energiyani aniq jismoniy harakatga (masalan, to‘p otishga) yo‘naltirishi kerak. U barmoq uchlaridan nur taralayotganini va bu nurlar

bilan atrofni yoritish yoki uzoqdagi buyumlarga tegish mumkinligini tasavvur qiladi. Bu aktyorning ichki energiya orqali atrof-muhitga ta'sir o'tkazish qobiliyatini rivojlantiradi.

Xayolda qahramonning batafsil obrazini yaratish va keyinchalik o'z tanasi bilan uning holati yoki ishorasini (jestini) maksimal darajada aniq takrorlashga harakat qilish kerak. Bu badiiy g'oyani gavdalantirish uchun tanadagi odatiy qoliplarni (shtamlarni) yengishni o'rgatadi.

Chexov individuallikni rivojlantirish uchun aktyor o'z «ichki aktyori»ni boshqarishni o'rganishi zarurligini ta'kidlagan. Shundagina ichki «men» o'z irodasini «tashqi tana»ga o'tkaza oladi.

Aktyor bir-birini to'ldiruvchi iste'dod va texnikaga ega rollarni o'ynaydi: iqtidor tabiiy in'om va poydevor sifatida qaralsa, texnika uni amalga oshirish va barqaror namoyon etish uchun zarur bo'lgan professional quroldir,.

Iste'dod va texnikaning rolini manbalarda keltirilgan quyidagi jihatlar orqali ochib berish mumkin:

Aktyorlik san'ati, eng avvalo, qiziqish va «Alloh tomonidan in'om etilgan» tug'ma iste'dod hamda layoqatni talab qiladi, . Biroq, ijodiy ishlov berilmagan va yo'naltirilmagan iste'dod «ishlanmagan» hamda beqaror bo'lib qolishi mumkin.

Aktyorning mahorati uning aktyorlik texnikasini naqadar puxta o'zlashtirganligiga qarab baholanadi. Texnikasiz faqat qobiliyatni namoyish etish san'at emas — u shunchaki chapdastlik yoki ustalik bo'lishi mumkin, ammo badiiy ijod hisoblanmaydi.

Manbalarda ichki (ruhiy) va tashqi (jismoniy) texnikaning ajralmas ekanligi ta'kidlanadi, Ichki texnika harakatning tabiiy ruhiy holatini tayyorlaydi, tashqi harakat esa uni ifodalaydi. Agar tana va ovoz (tashqi apparat) yetarlicha mashq qildirilmagan bo'lsa, ular aktyorning nozik ichki kechinmalarini tomoshabinga aniq yetkazib bera olmaydi,.

Texnikasiz iqtidorning asosiy muammosi — uning tasodifiy ilhomga bog'liqligidir. Haqiqiy san'at ruh (iste'dod) va tinimsiz mehnat (texnika) sintezidan tug'iladi; bilim va mehnatsiz iqtidor tez orada sarf bo'lib ketadi.

Pedagoglar va teatr maktabining vazifasi — iste'dodni yuzaga chiqarish va unga «sayqal berish» uchun qulay sharoit yaratishdan iborat, Professional tarbiya aktyorga o'z tabiatini egallashga yordam beradi, toinki u timsol yaratish uchun zarur bo'lgan «ijodiy holat» yoki «ijodiy kayfiyat»ga ongli ravishda erisha olsin,.

Zamonaviy aktyorlik ta'limi aktyorning psixofizika texnologiyasini mukammal egallashiga qaratilgan bo'lib, bu unga sahnada qoliplar (shtamp) va mexanik taqliddan qochib, jonli, organik va teran bo'lish imkonini beradi,

Shunday qilib, shu kasb egalari ta'kidlanishicha, iste'dod aktyorga ijod qilish imkonini bersa, texnika — bu ishni professional, ongli va teran amalga oshirish vositasidir, Texnikasiz iqtidor sozlanmagan sozga, iqtidorsiz texnika esa jonsiz mexanizmga o'xshaydi.

Chexovning fikricha, insonning har qanday ruhiy holati (xohishi, irodasi, hissiyoti) ma'lum bir jismoniy shaklga ega. Agar aktyor qahramonning ichki «o'zagini» topsa va uni oddiy, keng qamrovli harakatga ko'chirsa, bu uning butun ijrosini jonlantiradi.

Aktyor tarbiyasida yetuklik va individuallik bir-birini to'ldiruvchi tushunchalardir. Yetuklik aktyorga o'z kasbiga mas'uliyat bilan yondashish va sahnada haqiqatni qaror toptirish imkonini bersa, individuallik uning ijodiga betakrorlik va hayotiylik baxsh etadi. Yuksak san'atkor bo'lib yetishish uchun aktyor o'z ustida tinimsiz ishlashi, ma'lumotini oshirishi va zamonasining peshqadam ziyolisi bo'lishi talab etiladi

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. M. Abdullayeva Aktyorlik mahorati .Toshkent: «CHO‘lpon». 2011
2. J. Mahmudov. Aktyorlik mahorati. .Toshkent: «Fan va texnologiya». 2012
3. Mixail Chexov. O texnike aktera .Moskva: «Artist. Rejisser. Teatr». 2003 (qayta nashr)
4. Mixail Chexov. Put aktera: Jizn i vstrechi. Moskva: «AST». 2009.
5. K.S. Stanislavskiy. Rabota aktera nad soboy. Moskva: «Iskusstvo». 1985 (yoki 2017)
6. M.O. Knebel. O deystvennom analize pyesi i roli. Moskva: «Iskusstvo». 1982.
7. Dadamirzayev O. R. et al. REJISSURA-TEATR SAN’ATINING YETAKCHI VA HAL QILUVCHI KOMPONENTIDIR //Oriental Art and Culture. – 2024. – T. 5. – №. 5. – S. 550-553.
8. Maxmudova Xamida Axyulovna AKTUALNIYE PROBLEMI PODGOTOVKI KADROV V SFERE KULTURI I ISKUSSTVA // International scientific review. 2020. №LXXIV. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/aktualne-problemy-podgotovki-kadrov-v-sfere-kultury-i-iskusstva> (data obrasheniya: 07.01.2025).
9. Mahmudova H. A. et al. TELEVIDENIYEDA SAHNALASHTIRILGAN TELEVISION SPEKTAKLLARDA NUTQ MASALALARI //Internauka. – 2019. – №. 18-3. – S. 52-53.
10. Akhmedova Z. A. VALUE OF SCHOOL OF THEATER IN SCIENTIFIC AND CREATIVE WORKS OF STUDENTS //Paradigmata poznání. – 2015. – №. 2. – S. 45-47.
11. Karayeva F. IJODKOR SHAXSNING BADIY DID VA AXLOQIY MADANIYATI //Interpretation and researches. – 2023. – T. 1. – №. 15.
12. Madrimov Q. O ‘ZBEK REJISSURASI VA AKTYORLIK MAKTABLARI //Interpretation and researches. – 2023. – T. 1. – №. 15.
13. Qobilov X. et al. XX ASR O ‘ZBEK MUSIQALI TEATR REJISSURASIDA YANGI TALQIN NAFASI //Oriental Art and Culture. – 2024. – T. 5. – №. 5. – S. 661-666.
14. Abdullayeva M. Dramatik teatr va kinoda aktyorlik mahorati //Tafakkur qanoti" nashriyoti Toshkent-2014. – 2011
15. Axmedova Z. A. NOVIYE TEXNOLOGII V RAZVITII TEATRALNOGO ISKUSSTVA //International scientific review of the problems and prospects of modern science and education. – 2020. – S. 47-48.
16. Zamfira Amirovna Axmedova. (2025). Analiz metodov sozdaniya personajey v dramaticheskome teatre i kino. Mejdunarodniy pedagogicheskiy jurnal , 5 (06), 157–159. <https://doi.org/10.37547/ijp/Volume05Issue06-44>
17. Abdullaeva M. A. The Problem of Joint Training Future Actors and Stage Director //Eastern European Scientific Journal. – 2017. – №. 6.